
Kyrkomötet

Tillsyns- och uppdragsutskottets betänkande 2021:8

Folkkyrkoutredning

Sammanfattning

I betänkandet behandlas motion 2021:62 i vilken föreslås att kyrkomötet ska uppdra till kyrkostyrelsen att tillsätta en folkkyrkoutredning med syfte att såväl teologiskt som ecklesiologiskt beskriva och definiera begreppet folkkyrka med bäring på Svenska kyrkan och föreslå tillägg och förtydliganden till kyrkoordningen i de avsnitt där Svenska kyrkan som evangelisk-lutherskt trossamfund och folkkyrka beskrivs.

Samtalet om folkkyrkan och folkkyrkobegreppet behöver enligt utskottet hållas levande. Däremot menar utskottet, bland annat mot bakgrund av svårigheterna med att hitta en allmänt vedertagen definition som också kan stå sig över tid, att det inte torde vara möjligt och inte heller önskvärt att initiera en utredning med syfte att beskriva och definiera begreppet folkkyrka och föreslå tillägg och förtydliganden till kyrkoordningen. Utskottet föreslår därför kyrkomötet att motionen ska avslås.

Till betänkandet finns en reservation.

Utskottets förslag till kyrkomötesbeslut

Kyrkomötet beslutar att avslå motion 2021:62.

Motionens förslag

Motion 2021:62 av Sven Milltoft, Folkkyrkoutredning

Kyrkomötet beslutar att uppdra till kyrkostyrelsen att tillsätta en folkkyrkoutredning med syfte att såväl teologiskt som ecklesiologiskt beskriva och definiera begreppet folkkyrka med bäring på Svenska kyrkan och föreslå tillägg och förtydliganden till kyrkoordningen i de avsnitt där Svenska kyrkan som evangelisk-lutherskt trossamfund och folkkyrka beskrivs.

Bakgrund

Folkkyrkotankens uppkomst och utveckling

Folkkyrkobegreppet har sitt ursprung i Tyskland och nådde Sverige via Danmark, där den evangelisk-lutherska kyrkan i 1849 års grundlag benämns ”den danske Folkekirke”. I början av 1900-talet började begreppet folkkyrka användas i Sverige i samtal om Svenska kyrkans identitet och uppdrag. Folkkyrkotanken fick sitt första genomslag bland teologer och präster från 1910-talet och framåt, först i Uppsala och något senare i Lund.

Folkkyrkotankar

Biskop Einar Billing (1871–1939, biskop i Västerås stift 1920–1939) formulerade den religiöst motiverade folkkyrkotanke som fick genomslag från 1930-talet. Det som enligt Billing gör kyrkan till folkkyrka är att den strävar efter att nå alla som bor inom rikets gränser med evangeliet om syndernas förlåtelse. Det gudomliga Ordet är grunden för kyrkan och förkunnelsen av Ordet är primärt i förhållande till den enskildes tro. För Billing är det just folkkyrkan i egenskap av nådemedelsinstitution, som är Guds pågående uppenbarelse i Sverige. Folket är objekt för Guds, genom kyrkan förmedlade, Ord.

Biskop Johan Alfred Eklund (1863–1945, biskop i Karlstad stift 1907–1938) såg en starkare koppling mellan det svenska folket och Guds uppenbarelse. Eklund förstod folkkyrkan som en enhet mellan Svenska kyrkan och svenska folket.

Enligt prästen och riksdagsmannen Harald Hallén (1884–1967) är innebörden av begreppet folkkyrka att det är folket som äger kyrkan och är dess agerande subjekt. Tolkningen har kommit att kallas den demokratiska folkkyrkotanken.

Biskop Manfred Björkquist (1884–1985, biskop i Stockholms stift 1942–1954) förenade i sin folkkyrkotanke arvet från den konfessionella lutherdomen och en individualistisk pietism. Björkquist lägger fokus på den enskilde inför nådemedlen och inte på en gemensam kyrkolära. Folkkyrkan ska genom evangelisation nå de enskilda människornas hjärtan och därigenom kristna det svenska folket. Björkquist betonar lekmanengagemanget och vikten av ett breddat ansvar för kyrkan.

Biskopsmotionen 1929

1929 lämnades en motion till kyrkomötet i vilken den religiöst motiverade folkkyrkotanken formulerades. Motionen var undertecknad av samtliga biskopar, med undantag av ärkebiskopen som på grund av sin ställning som kyrkomötets ordförande inte ansåg att han borde lägga förslag till kyrkomötet.

Motionen, som formellt gick ut på att kyrkomötet hos regeringen skulle begära en utredning om fritt utträde ur kyrkan, innehöll i realiteten ett reformprogram för Svenska kyrkans framtida relation till samhälle och stat. I motionen, som hade författats av Billing, argumenterades bland annat för att kyrkan måste bli mer självständig i förhållande till staten. Biskoparna menade att kyrkan varken fick förvandlas till en stats- eller kommunalfunktion eller reduceras till en medlemsförening. Man ville ha en folkomfattande kyrka, men ville samtidigt att svenska folket skulle få religionsfrihet med rätt till fritt utträde ur Svenska kyrkan. Biskopsmotionen bifölls av kyrkomötet, men föranledde ingen åtgärd från statsmaktens sida.

Nya beslutsstrukturer 1930

Redan året efter det att den så kallade biskopsmotionen lagts fram för kyrkomötet införde riksdagen ett partipolitiskt valsystem för Svenska kyrkan. Motiveringen för det var att församlingarna som hade ställning som kyrkliga kommuner också skulle styras på samma partipolitiska sätt som de borgerliga kommunerna. Även denna linje, som hade stöd i Halléns folkkyrkotanke, kallades folkkyrklig.

Ytterligare användning av begreppet

Begreppet ”folkkyrklig” har i vissa sammanhang också mera allmänt kommit att beteckna strävanden efter en samhällstillvänd kyrka med ”låga trösklar”, som är öppen och tillgänglig för alla. Folkkyrkligheten i denna mening kan betona kyrkans roll och möjligheter som traditionsbärare i samband med de kyrkliga handlingarna och de kyrkliga högtiderna.

Lagen om Svenska kyrkan

I lag (1998:1591) om Svenska kyrkan stadgas i 2 § att ”Svenska kyrkan är en öppen folkkyrka, som i samverkan mellan en demokratisk organisation och kyrkans ämbete bedriver en rikstäckande verksamhet.” Av lagförarbetena framgår att bestämmelsen, liksom 1 § samma lag, ger uttryck för Svenska kyrkans identitet (prop. 1997/98:116 s. 41). Inför relationsändringen var det viktigt att säkerställa att Svenska kyrkan behöll karaktären av öppen folkkyrka med rikstäckande verksamhet även om relationen till staten förändrades. Vid 1995 års kyrkomöte framhölls beträffande Svenska kyrkans identitet och begreppet öppen folkkyrka följande (2KL 1995:1 s. 25):

Enligt utskottets mening är den avgörande frågan vid ställningstagandet till regeringens skrivelse om ändrade relationer mellan staten och Svenska kyrkan, om det är möjligt att bevara Svenska kyrkans identitet vid en relationsändring. Svenska kyrkans ställningstagande bestäms av hur hon ser på sin egen identitet, av hennes självförståelse. Hennes karaktär av öppen folkkyrka och nådesamfund har en centralt kristen motivering. Uppdraget är att överrätta evangelium i ord och handling till hela folket. Kyrkan har rum för alla, för den sökande och tvivlande likaväl som för den trosvisse; för den som hunnit kortare likaväl som för den som hunnit längre på trons väg.

I senare lagförarbeten framhålls att även om relationerna mellan staten och Svenska kyrkan ändras kommer Svenska kyrkan även i fortsättningen ha ansvaret för vissa viktiga samhällsliga uppgifter, exempelvis begravningsverksamheten, och mot denna bakgrund är det av vikt att den öppenhet hos Svenska kyrkan som ligger i folkkyrkokaraktären kan bevaras också när relationerna till staten förändras. Vidare anges att det hör till Svenska kyrkans öppna och demokratiska karaktär att kvinnor och män har samma möjligheter att ta ansvar och tjänstgöra i Svenska kyrkan och vidare att beskrivningen av Svenska kyrkan som en öppen folkkyrka är av sådan grundläggande betydelse för kyrkans identitet att den bör anges i lagen om Svenska kyrkan (prop. 1996/97:116 s. 41).

Kyrkoordningen

Begreppet folkkyrka nämns inte uttryckligen i någon bestämmelse i kyrkoordningen. I inledningen till sjätte avdelningen om kyrkotillhörighet återges dock det som anfördes vid 1995 års kyrkomöte om att ”Svenska kyrkan är en öppen folkkyrka med uppdrag att förmedla evangelium i ord och handling. Kyrkan har rum för alla, för den sökande och tvivlande likaväl som för den trosvisse, för den som har hunnit kortare likaväl som den som hunnit längre på trons väg.”

Tidigare behandling i kyrkomötet

Till kyrkomötet 2008 inkom en motion (2008:80) med förslag om att uppdra åt kyrkostyrelsen att inom Svenska kyrkan initiera reflekterande, kompetenshöjande och identitetsstärkande samtal om innebörden av att vara folkkyrka i vår tid. I enlighet med kyrkolivsutskottets betänkande 2008:12 beslöt kyrkomötet att bifalla motionen. I betänkandet konstateras att det för närvarande inte finns någon gemensam och bred reflektion inom Svenska kyrkan om innebörden av att vara folkkyrka och att det därmed även saknas relevant material i frågan. I sina överväganden anförde utskottet bland annat följande.

Vi lever i ett föränderligt samhälle och i en kyrka i utveckling. Församlingsinstruktionerna har lokalt initierat många intressanta samtal om Svenska kyrkans identitet som folkkyrka. Begreppet folkkyrka ger utrymme för många tolkningar och därför pågår en reflektion på många håll inom Svenska kyrkan, men ingen samlad reflektion.

Utskottet välkomnar motionen och menar att en inomkyrklig reflektion om vår folkkyrka bör ske sammanhållet och i samtalsform. Den bör snarast initieras, eftersom det finns en längtan och ett akut behov av att bearbeta församlingssynen.

Vid kyrkomötet 2010 återrapporterade kyrkostyrelsen med anledning av uppdraget i skrivelse KsSkr 2010:2 att kansliets forskningsenhet arrangerat ett symposium om kyrkosyn och Svenska kyrkans identitet idag och att det under hösten 2010 skulle hållas ett särskilt symposium med fokus explicit på folkkyrkobegreppet. Vidare anfördes att forskningsenheten perioden 2009–2011 skulle genomföra en studie rörande luthersk kyrkoidentitet i ett globalt perspektiv (*Challenges between partner churches within the LWF family*) och att en delstudie inom ramen för detta projekt skulle fokusera särskilt på de nordiska folkkyrkorna. Kyrkostyrelsen angav att skrivelserna från 2008 års kyrkomöte därmed var slutbehandlad.

Som en följd av uppdraget från 2008 års kyrkomöte genomförde den nationella nivån 2011 också ett projekt om folkkyrkan, tillsammans med Seglora smedja. Tre samtalsdagar hölls i Luleå, Västerås och Lunds stift. På seminarierna diskuterades vad det är att vara folkkyrka i dagens samhälle med syfte att fördjupa folkkyrkobegreppet så att det bättre kan svara mot kyrkans roll och uppgift i ett alltmer mångreligiöst Sverige. Inom ramen för projektet togs också boken *Folkkyrka nu?* fram. I boken presenteras erfarenheter och tankar från projektet. Boken delades ut till samtliga kyrkomötesledamöter vid kyrkomötet 2012.

Studier och forskning

Framtidsstudien Svenska kyrkan som folkkyrka

Innan relationsändringen år 2000 genomfördes Framtidsstudien Svenska kyrkan som folkkyrka, även kallad folkkyrkostudien, såsom ett led i processen att förbereda Svenska kyrkan för ett skiljande från staten. Avsikten med studien var att på ett djupgående sätt analysera Svenska kyrkans identitet och ställning som folkkyrka. Inom ramen för studien hölls flera seminarier, bland annat utifrån tematiken lekmannaskap och medias spegling av kyrka och samfund. Därtill genomfördes vid flera tillfällen de så kallade Olofsdagarna i Sigtuna innehållande seminarier och andra programinslag som fokuserade på flera aspekter av folkkyrkan. Folkkyrkostudien slutrapporterades i skrivelsen StSkr 1998:506, Framtidsstudien Svenska kyrkan som folkkyrka. Skrivelsen innehåller såväl rapporter som analyser från den breda reflektion som genomförts. I skrivelsen StSkr 1999:505 framhålls att Ombudsmötet beslutat att ta emot slutrapporten från folkkyrkostudien, men att beslutet inte varit förenat med några uppdrag till styrelsen, varför styrelsen avslutade ärendet.

Andra nyare publikationer

År 2012 publicerades boken *Folkkyrkotanken – innehåll och utmaningar* (Ideström och Svenska kyrkans forskningsenhet). I boken presenteras studier av folkkyrkotanken som gjorts under åren 2002–2012.

Det pågår viss forskning i ämnet. Bland annat har stiftelsen Sverige och kristen tro ett pågående forskningsprojekt benämnt Folkkyrka i minoritet som syftar till att undersöka utmaningar och möjligheter i en ny situation när kyrkan inte längre omfattar "alla" (sskt.net). Projektet gav under 2020 ut sin första rapport *Svenska kyrkan som minoritetskyrka*.

Utskottets överväganden

Utskottets förslag: Kyrkomötet beslutar att avslå motion 2021:62.
--

Inledningsvis noterar utskottet att beskrivningen av Svenska kyrkan som folkkyrka tillhörde det som inför relationsändringen ansågs identitetsbärande för kyrkan vilket är anledningen till att beskrivningen kom att införas i lagen (1998:1591) om Svenska kyrkan. Folkkyrkobegreppet och folkkyrkotanken har en lång historia, såväl i Svenska kyrkan som i andra kyrkor som karaktäriserar sig själva som folkkyrkor. I olika tider och sammanhang har olika aspekter av folkkyrkotanken kommit att stå i förgrunden och begreppet har därmed kommit att fyllas med skiftande innebörd.

Utskottet konstaterar att det har getts ut många böcker och artiklar om folkkyrkan. Åtskilliga studier och forskningsprojekt har ägnats åt att belysa dess olika aspekter. Folkkyrka är på detta och andra sätt ett begrepp vars innebörd kontinuerligt mejslas fram och utformas och utgör enligt utskottet ett gott exempel på hur teologi många gånger växer fram. Mot den bakgrunden är folkkyrka inte heller ett begrepp som utan vidare låter sig fångas i någon enkel definition.

Samtalet om folkkyrkan och folkkyrkobegreppet behöver enligt utskottet hållas levande. Däremot menar utskottet, mot bakgrund av vad som anförts ovan, att det inte torde vara möjligt och inte heller önskvärt att initiera en utredning med syfte att beskriva och definiera begreppet folkkyrka och föreslå tillägg och förtydliganden till kyrkoordningen. Utskottet föreslår därför kyrkomötet att motionen ska avslås.

Digitalt sammanträde den 6 oktober 2021

På tillsyns- och uppdragsutskottets vägnar

Maria Johansson-Berg, ordförande

Fredrik Nilsson, sekreterare

Beslutande: Maria Johansson-Berg, ordförande, Margareta Nisser-Larsson, Roine Olsson, Anna Forssell, Jenny Thor, Hans-Olof Andrén, Emma Hedlundh, Mattias Rosenquist, Lisbeth Göranson, Anna-Lena Carlsson, Jonas Chongera, Helena Nordvall, Hanna Unger, Linda Sjöo och Torbjörn Arvidsson.

Övriga närvarande vid beslutstillfället: Birgitta Eliasson, Sebastian Ekeroth Clausson, Linda Isberg, Sten Janson, Stig Eriksson, Hans Weichbrodt, Lars Arvidsson och Jan Björkman.

Biskoparna Johan Tyrberg och Susanne Rappmann har deltagit i utskottets överläggningar.

Reservation

Vi reserverar oss till förmån för motion 2021:62.

Helena Nordvall och Margareta Nisser-Larsson